

PREVENTION OF THE ANTISOCIAL BEHAVIOR IN SCHOOL

Abstract: The article analyzes the problem of prevention of antisocial behavior in schools. It emphasizes the lack of legal norms to exercise preventive measures and control of such events. The aim is to present the problem of the unavailability of unified norms and models of preventive measures in schools, protected by legislation. An object of analysis is the ability of our educational and legal systems to accept as a reality and incorporate into the educational framework program the philosophy of international and community legal norms related to the prevention of antisocial acts. The opportunities for this to happen and influence the most sensitive and racist group of pupils and minors.

Keywords: Prevention, education, legislation, antisocial behavior, schools.

Author information:

Rumen Vasilev

lawyer, PhD, Assistant Professor at the Department of Social Activities, at the Medical Faculty of Thracian University, Stara Zagora
✉ rumvas2003@abv.bg
🌐 Bulgaria

Vesela Mareva

Ph.D. student at the Department of Social Activities at the Faculty of Medicine, Thracian University, Stara Zagora
✉ vesela.mareva@gmail.com
🌐 Bulgaria

Проблемът за противообществените прояви в училищата съпътства развитието на постмодерното ни общество и не престава да бъде актуален. С модернизиранието на обществените отношения се създадоха условия на криворазбрани свободно изразявани морални ценности, които доведоха до поведенческа агресивност на учениците, при това изразена в училищната среда. В опит да потърсим корените на развитието на този процес неизбежно ще споменем най-малко три основни фактора: семейството, улицата и наличието или неналичието на ефективнодействаща правна норма, т. е. липсата или наличието на регулативната намеса на държавата чрез законодателната норма.

Деконструкцията на семейството и дисфункцията на неговите характеристики пораждат предпоставки за девиантност в поведението на малолетните и непълнолетните, защото са свързани с развитието на детското съзнание и остойностяване на значимите елементи в същността на обществото, а това е така, защото семейството е първият образователен стълб и липсата на позитивни образователни модели в него рефлектират върху възпитанието на децата.

Разбира се, не само семейството влияе в негативен аспект на ученическото поведение. Цялостната социално-икономическа обстановка в страната ни постави множество семейства, голяма част от обществото ни във финансов и социален риск, което доведе до противоправни действия от страна на децата в тях и дори до престъпления, но във всички случаи до крайно и агресивно поведение, до девиантно поведение на учениците в училищата.

Всяко поведение в дълбоката си същност отразява стремеж към търсене на социална реализация, на социален стремеж и висока социална оценка, което е отражение на нормалния човешки стремеж към развитие и реализация в обществото. Поведението на учениците, водещо до правонарушения, е процес на погазване и пренебрегване на училищната дисциплина, на морални, културни, етични и общовалидни законови норми.

То издига, приоритира и налага процеси и действия на тиха, продължителна и осмислена, а понякога и на крайно, буйно изразена, дръзка, реакционна, агресивна и неосъзната субкултурна позиция и поведение. Многообразието на този тип поведение най-често се изразява в реализирани прояви на: кражби, насилие (физически посегателства и побой над съученици), върху членове на семейството или такива спрямо приятелския кръг, а често и върху непознати, както и бягства от училище.

Негативната сила и влияние на това поведение рефлектират и преобразяват цялостната социална картина в училищното общество, което от своя страна се стреми да не е безучастно. Това обстоятелство прави интереса към този тип поведение още по-силен от страна не само на научните среди, но и от страна на педагозите и юристите. Подобно поведение тревожи обществото особено когато проявите на учениците правонарушители придобият гражданственост. Общественото мислене е устроено така, че приема с различно отношение извършените противоправни деяния или престъпления от възрастните и от учениците. Когато противоправните деяния са плод на ученически действия или бездействия, обществото се бунтува, то е гневно, стресирано, засегнато, объркано, оскърбено и дори застрашено по съвсем различен начин, свързвайки чутото, видяното и преживяното с поведението на собствените си деца и с тяхното възпитание. В него се наслагват неприязън и противоречиви мнения спрямо всички правоохранителни и правораздавателни органи, спрямо институцията училище, когато в социалното и медийното пространство се афишират аморални и противозаконни прояви или престъпления, извършени от ученици правонарушители. Наслоява се страх от възможното непроследване от страна на органите на реда, когато се почувства застрашено от подобно поведение и реални престъпни действия, извършени от децата.

Училищната среда е плодотворна за извършване на противообществени прояви. Тя е среда на състезателност, на преглед на знанията, на образователните умения и навици, на дисциплинираността, а това предполага оценъчност от страна на преподавателите. Тези обстоятелства също могат да се превърнат в елементи, поради които е възможно да възникнат конфликтни прояви и от такъв характер.

Неоправданата детска агресия, безпричинното незачитане на правните норми, наркоманиите, ранният алкохолизъм, липсата на възможност за вметване в училищното социално пространство, емоционалната преситеност или несигурност, търсенето на пространство за реализиране на личностна автономност, на дълбоко погрешни представи за реалностите на живота, дори за наличие на тяхната липса са характеристики, които вече са намерили място и очертават профила на съвременния ученик. Неизбежно към този статус трябва да прибавим и ранните сексуални връзки и ранното майчинство, като същностни елементи от липсващото семейно и като цяло социално възпитание. В този аспект общообразователната рамка на страната ни има своите празноти, тъйкато тя не представя учебни програми, свързани със сексуалното образование и то е оставено само и единствено на семейството и улицата.

Противообществените прояви на учениците, като нарушаващи моралните и правни норми, са неприемливи за обществото, поради което, когато изследваме генезисът им трябва да анализираме началното детско поведение, мисленето и действията им още в семейната среда. Отклоненията в поведението на малолетните и непълнолетните често пъти са рожба на безсилието на семейството, обществото и държавата да успеят да създадат среда, която да ги ангажира с упражняване на техните основни задължения, свързани с образованието и възпитането им и по този начин да ги ангажира със значими за тях каузи, с важни за тях фактори, необходими и полезни за социализацията им.

Противообществените прояви на децата са продукт от влиянието на детерминиращата ги социална и семейна среда.

Становището на автора е, че твърде често взаимните усилия на институциите, правоохранителните и правораздавателните органи са разнопосочни в усилията си и не работят в единство, което дава сили развитието на децата с подобно поведение да продължи действията си в негативна посока, а подобно поведение от страна на учениците е рожба на слабостите в законодателен и морален аспект на самото общество, съществена част от което е училището. Кризисните, проблемните или изцяло липсващите моменти при възпитанието и образованието на децата в издигане на знанието, извисяване и приемане на християнските и като цяло на религиозните добродетели, на моралното поведение и етичните норми, на историческите и

културните ценности, на любовта към семейството и съхраняване на неговите традиции, на подчиняване на законовите норми са основата, която ражда това поведение.

Състоянието на обществото и настроенята в него винаги представляват интерес за хората и изследователите му поради обстоятелството, че от една страна, то създава условия за раждане и генериране на девиантно поведение и за разширяването на сферата му на влияние и действие, а от друга страна, трябва да се бори с всички свои сили (морални и законодателни) срещу асоциалното поведение на собствените си деца.

В този смисъл социалната, образователната и правната рамка, които държавата и обществото налагат, трябва да е навременна като възрастова характеристика, трябва да е съобразена с всички стандарти на международното и общностното законодателство, при това наложена повсеместно и контролирана адекватно с изведено приоритизиране върху поведението и отговорността на родителите към децата си, както и към поведението на учениците в семейната и училищната среда.

Поведението предизвикващо противообществени прояви има своите семейни, социокултурни, етнически и религиозни корени. То е особен тип асоциално поведение на учениците, разпространено в обществата с наситена палитра на субкултурно ниво, включително и в демократичните, и е силно ограничено в обществата от тоталитарен тип.

Този тип поведение много трудно намира поддръжници, много трудно съжителства и се развива в общества, в които спазването на законодателството е най-важният приоритет и е обект на внимание от всички в него, когато този процес се е превърнал в негова същностна част и основен начин на живот. Заставайки зад правната норма, зад морално-етичната норма, обществото налага силата на репресията на закона над девиантния стил на поведение и начин на живот и търси възможност за пълното прилагане на законодателната санкция.

Основните характеристики на това поведение, отличаващи го от останалите форми на отклонение се свеждат до:

- Разглеждането на неговата основа и произход като следствие от разнообразието на отклоненията в личностното и психосоциалното формиране и развитие на децата в периода на подрастването им;
- Характеристиките от анализа на възрастовата и психологическата натовареност и емоционалната неподплатеност;
- Усилията и резултатите от търсенето на характеристиките на средата за неговото зараждане и развитие в обществото;
- Белезите и резултатите от налаганата от обществото и действаща в него социална и правна рамка в търсене на нова, различна среда (социална и законова), за да е налично успешно правоприлагане на нормите срещу него;
- Разглеждането на това поведение като резултат от бързата социализация и строгата индивидуализация на децата в кризисни за тях периоди от психосоциалното им и физическо развитие. А това са периодите, когато децата навлизат в нови, по-сложни социални отношения, когато изискванията за добро развитие и поведение растат и като изискване от страна на родителите и от страна на обществото. В такива моменти се раждат и обособяват възможните предпоставки за възникването на конфликти, породени от неблагоприятия и нарушения в равновесието между детето и средата, търсеца и налагаща своите изисквания и норми на поведение и развитие.

Този тип аномално поведение (гр. *anomalos* – неправилен) носи в себе си множество явления, разпространени в широката социална действителност, а негови субекти са и психически здравите деца и тези, които се отличават с различни по степен и характер на изразеност на физически или психофизически аномалии. При него можем да припознаем характеристиките на :

- аморален начин на живот;
- агресивно поведение спрямо близките от семейството и спрямо съучениците;
- склонност към употреба на алкохол, наркотични вещества и опиати;

- дезинтересираност към учебния процес и бягства от училище;
- нарушени взаимоотношения между самите деца и между децата и родителите;
- реализиране в пространството на противообществени групи, носещи индикациите и характеристиките на действия, свързани със заплахи, кражби и побои;
- реализиране в пространството на противообществени групи, свързани със сводничество, проституция, реална и виртуална порнография;
- сексуалните посегателства.

На практика нереализираното, несъстоялото се съответствие, несъстоялата се позитивна среща на детето със социалната и законовата рамка, наложена в семейството и обществото, необразоваността му, липсата на осмисляне или прилагането на социалните и правни модели са обстоятелствата, които формират девиантно поведение. Подобно поведение е процес, формиращ се стереотип на поведение, при който ясно личат произходът и контрапунктите на позициите на обществените изисквания и реалното аморално поведение на децата от тази възрастова категория, в който основните фигури са семейството и обществото.

Формулирането на концепциите за подобен род поведение е под условието, че процесите в страните от ЕС относно силата и влиянието на общностното право са в голяма степен еднотипни. Разликата е във времето на реализирането, на правоприлагането им - при едните (старите страни членки) тези процеси в голяма степен вече са се случили, като са наложили трайни и позитивни (за съответната страна) правни рамки и социални практики, а при другите (новоприетите страни членки) са в бурен процес на развитие. За да са добре защитени, с висока степен на реализиране и реално влияние сред всяка държава от общността, правните и социални рамки трябва да са модерни и адекватни, да въздействат по съвършен начин, налагайки прагматично приложими тези, разширяващи стойността на социалните хоризонти, утвърждаващи стремежите към универсалните норми в сферата на морала, на човешките ценности, на правото, като едновременно с това търсят разумна и прагматична възвишеност и реализация на човешките, междуличностните отношения, както и на отношенията дете - закон.

Силата на модерната правна регулация нараства и влияе върху страната ни и поради отслабването на белезите на традиционното право, чиито традиции се губят или видоизменят под силата на глобалното рационализиране и прогресивното влияние на съвременното законодателство. Съвременното право със силата на унифициращите си възможности (като международно влияние и като влияние в рамките на ЕС) цели да „покрие социалното пространство” (М. Канушев, 2005, с. 358), да наложи правов ред, осигурявайки влияние върху националните правни норми, да намали възможните отклонения в тях и да въздейства превантивно.

В този смисъл влиянието и историческото развитие на правото в социалното образователно пространство е приело множество гледни точки и концепции за произхода на девиантното поведение в своето развитие. Нещо повече, днес можем да кажем, че концепциите в своята същност влияят върху реалностите и възгледите на научната общност, като обогатяват гледните точки и тезите на учените.

В изразените научни становища и защитените концепции в научните среди на социолозите, философите и юристите вече категорично се приема и корупцията, като форма на девиантно поведение. Разбира се трябва категорично да правим разлика между съществуващите концепции за произхода на девиантното и като цяло на престъпното поведение сред малолетните и непълнолетните граждани, както и породените от тях поведенчески форми. Историческият поглед показва, че всички общества по свой, специфичен начин, според държавното си управление са се стремили да „покрият социалното пространство“ с норми, които са социално наситени. В подкрепа на социалното и образователното право стремежът на всяка държава е да създаде такава правна конструкция, която да издържи на процесите на времето, да бъде адекватна, функционална, приложима и ефективна, за да запази и нивото на образование и да защитити правата на децата.

От гледна точка на правото съществува известна близост на границите между девиантното поведение и престъпните деяния, а от гледна точка на социалната им и характеристики можем да приемем двете правни фигури като негативното разнообразие сред множеството процеси, съпътстващи общественото развитие.

В аспекта на подкрепа на настоящата тема са посочени най-важните според автора гледни точки, формиращи цялостни концептуални модели и школи на влияние, наложили се както в социалното, така и в правното пространство (основно в криминологията и криминалистиката) по отношение произхода на девиантното поведение, особено в това на малолетните и непълнолетните. Без да търси и налага изброяване, първенстваща роля и степен на тежест на теориите и гледните точки на формиралите се школи и научни течения от особено значение са две:

- Първата свързва произхода на девиантното поведение с генетична предразположеност у всеки индивид към престъпления;
- Втората свързва девиантното поведение с пагубната роля и влияние на социокултурната среда.

Своето историческо значение и своята научна стойност имат възгледите, формирали концепцията, свързваща девиантното поведение само и единствено с биологичния произход на личността, с неговата предразположеност към престъпни деяния, с показателите и значението на генетичния му статус и влиянието им върху неговото развитие до момента, в който се превърне в правонарушител. Тази концепция отдавна се е наложила във времето и пространството и се е превърнала в неизменна част от цялостния научен (в правен и социален аспект) модел за девиантно поведение на малолетните и непълнолетните.

С не по-малка стойност е и концепцията за разрушителната, за негативната роля на социокултурната среда като първоизточник на девиантното поведение. В своята същност тя приема, че кризите в обществото и процесите на глобализация оказват крайно негативно влияние върху неукрепналата психика и поведение на малолетните и непълнолетните.

Научните тенденции, произтичащи от нея, по-скоро търсят причините за този тип поведение в обкръжаващата детето среда: семейната, училищната, медийната, уличната, като не подминават и влиянието на т. н. „приятелска” среда.

Съвременните тенденции за пораждането и развитието на поведение, водещо до противообществени прояви не изключват нито една концепция, нито едно съществуващо обстоятелство с неговите възможни влияния върху крехката психика на децата, което би променило поведението им и което би довело до поведение извън съществуващите правни норми. Би било безмислено и нелогично да търсим произхода на подобен тип поведение на учениците само в ограничен кръг негативни тенденции и проблеми, влияещи върху тяхното развитие. Върху психиката на децата влияят всички елементи от нашия живот, всички фактори, детайли и подробности от нашето поведение изразени пред и сред тях са разпознаваеми и преосмислени от тях, а това натоварва и обременява психиката, като оказва негативно влияние върху поведението им.

В този смисъл настоящата разработка изразява приобщеност към идеята, че произходът на поведението, водещо до противообществени прояви, трябва да се търси, без да се изключват тезите, защитавани от различните концепции.

По-скоро трябва да приемем, че произходът на девиантното поведение трябва да търсим във връзката между концепцията за биологичния произход на личността и концепцията за влиянието на социалната среда върху личностното поведение.

Като не се изключва ролята и значението на вече съществуващите основни концепции за произхода на девиантното поведение, придобиваме реалната представа, за рамката от съществуващи становища. По този начин не се игнорират съществуващите тези, а въз основа на тях се изгражда виждането за по-широк поглед върху генезиса на поведение, водещо до противообществени прояви.

Социализацията на личността е процесът на интегрирането му в общността, който е и продължителен, и сложен, понеже е свързан с хуманизирането на човека и адаптирането му в обществената среда. Той е свързан с изучаването на средата, с усвояването на категории като – мислене, системи от идеи, свързани с множество възгледи, разположени в социалното пространство на обществото, с вярванията в техния широк спектър (морални, религиозни), с политическите възгледи, с родовите (фолклорните) традиции и етическите системи, с възпитанието и образоването на малолетните и непълнолетните. Това е процес на интегрирането на личността в обществото, на нейното социализиране, т. е. на противопоставянето на биологичното, на психичното и индивидуалното. Социализираната, образованата личност е тази, която се съобразява с рамката и с модела, в които тя търси себе си, своето развитие, усъвършенстване и решаването на проблемите си. В процеса на адаптиране на личността в обществото е неизбежното взаимодействие с всички общностни сфери (на отделната личност, на институциите и на съществуващите морални и правни норми), които от своя страна оказват влияние върху развитието на малолетните и непълнолетните.

Постмодерните анализи са активирали и детайлизирани научните виждания, използвайки един по-хуманен и по-демократичен прочит. В настоящата разработка са изведени характеристики, допълващи профила на девиантното поведение и които се основават на съществуващите в научната литература концепции:

Първата от тях разглежда девиантното поведение като функция на вътрешните фактори, т. е. като резултати от трайни, остри и непреодолими различия между хората в социалната среда. Според тази позиция индивидуалните междуличностни различия са определящи и тези от малолетните и непълнолетните, които притежават ниски нива на характеристиките, е вероятно да достигнат до девиантност в поведението си.

Втората обяснява това поведение, като приема за основни социално-структурните различия като провокиращи девиантността. В основата на този възглед е различният достъп до легитимните и нелегитимните възможности, отчуждението и враждебността, които са част от факторите, пораждащи девиантно поведение. В този смисъл тезата е носител на индивидуалните личностни компоненти, резултат от диференцираните социални структури и тяхното влияние (отражение) върху устойчивостта на личността.

Третата разглежда същността на девиантното поведение като произтичащо от реакцията и влиянието върху процесите в обществото на хора (институции) с влияние и критични възгледи. Ериксън ги нарича „влиятелна аудитория”, която се произнася (мултиплицира, налага, прикачва мнение, поставя етикети) в обществото за действия, считани за аморални или противоправни, като ги класифицира (определя) с етикети. Тази теория е известна в науката като „Теория за етикетите“ и според нея съвкупността от отражението на психичните разстройства, влиянието на криминогенната среда, резултатите от ниските личностни нива и постижения на извършителите на аморалните или противоправните деяния влияят негативно върху психиката на децата и създават у тях модели на девиантно поведение. Тезата приема, че девиантното поведение е резултатът от взаимодействието (сблъсъка) между личностното изпълнение (реализиране) и рамката на кодифицираните стандарти (нормите за обществено поведение) в обществото (след санкцията на „влиятелната аудитория”), като знак и реакция за случилото се. „Много критици на процеса на формалното назоваване (например съдилищата) смятат, че използването на етикета „девиантност” е ирационален и несправедлив процес. Изследванията показват, че степента, до която на даден акт се приписва девиантност, зависи от това, до каква степен този акт се различава от опита на групата, местоположението на акта, неговата наблюдаемост и вложената мотивация. Нещо повече: девиантите на някаква група се разглеждат като членове на хомогенна класа, след като им е бил прикачен етикетът „девиантни”. (Р. Корсини, 1998 г., с.1222).

Днес в постмодерното ни общество проблемът е по какъв начин държавата ще наложи превенция над подобно поведение на децата особено в училищната среда.

Националният образователен закон, наречен Закон за предучилищното и училищното образование не предвижда санкции за подобно поведение.

Според автора по-значими биха били превенционалните модели, разписани в Националната стратегия за превенция на престъпността до 2020 г., според която в раздела за Министерството на образованието, младежта и науката се казва, че: „Ролята на образованието и науката сред децата и младежите цели изграждане и възпитаване на личността в социален, културен и професионален план. Образователният процес е съвкупност от образование, възпитание и социализация на личността. Целта е развиване на силните страни на децата и учениците и цялостното им личностно развитие в резултат от прилагане на системния подход в разнообразните педагогически ситуации. Превенцията на престъпността е функция на обществената образованост, на професионалната реализация на гражданите, както и на достиженията и социалния обхват на науката върху обществото.

Превенцията е резултат от успешния образователен процес, осъществяван с активното участие на всички заинтересовани страни - деца и ученици, родители, учители, институции, местна общност“. Стратегията налага извода, е че държавата приема самия образователен процес като модел на превенция срещу поведение, водещо до противообществени прояви.

Към настоящия момент формите на превенция на противообществените прояви в училищата се мултиплицират от текстовете на Закона за борба срещу противообществените прояви на малолетните и непълнолетните. Той е основният действащ закон, според който могат да се налагат възпитателни мерки, като модели на превенция спрямо учениците, извършили противообществени прояви. В неговите Допълнителни разпоредби чл. 49 а, т. 1 е разписано правното определение за противообществена проява като: „...деяние, което е общественоопасно и противоправно или противоречи на морала и добрите нрави“. И още в Глава II „Комисии за борба срещу противообществените прояви на малолетните и непълнолетните“ от същия закон са разписани текстовете, които определят два вида комисии: централна и местни комисии, които действат на територията на общините. Местните комисии са онези, които следят за противообществените прояви на децата в и извън семейната и училищната среда.

В изпълнение на Националния план за противодействие на престъпността сред малолетни и непълнолетни и в изпълнение на Плана за изпълнение на приоритетите и постигане на целите на Националния съвет по превенция на престъпността за периода 2016-2018 г. Министерството на образованието и науката, съвместно с Централната комисия за борба с противообществените прояви на малолетни и непълнолетни, разработи примерен статут и функции на училищните комисии за работа с децата, извършващи противообществени прояви, и децата, които по смисъла на Закона за закрила на детето попадат в категорията „деца в риск“.

Нека поясним, че според Допълнителните разпоредби на Закона за закрила на детето, разписани в § 1, т. 11 е разписано следното правно определение за „дете в риск“:

„а) чиито родители са починали, неизвестни, лишени от родителски права или чиито родителски права са ограничени, или детето е останало без тяхната грижа;

б) което е жертва на злоупотреба, насилие, експлоатация или всякакво друго нехуманно или унижително отношение или наказание в или извън семейството му;

в) за което съществува опасност от увреждане на неговото физическо, психическо, нравствено, интелектуално и социално развитие;

г) което страда от увреждания, както и от труднолечими заболявания, констатирани от специалист;

д) за което съществува риск от отпадане от училище или което е отпаднало от училище.“

Националният Закон за борба срещу противообществените прояви на малолетните и непълнолетните правонарушители не разписва текстове за съществуването на училищни комисии. В този смисъл не само, че няма пречка, а е почти задължително да се ситуират, както вече се случва на много места в страната ни подобни конструкции, които при нужда да реагират законосъобразно срещу девиантното поведение на учениците. Би било нормално този

тип училищни комисии да имат свой статут и свои правила за работа по пренеция на противообществените прояви на учениците изградени и моделирани според действащото в страната ни законодателство. Идеята за тяхното съществуване е индивидуалната превенционална работа с децата правонарушители в училище, с децата в риск, с техните жертви, характеристика, която прави уникална дейността на подобни конструкции в социален и превантивен аспект.

Можем да приемем, че е наличен национален правен и социален механизъм и инструментарим, по силата на който в националните училища да се прилагат правните рамки, от които произтичат моделите на превенция за въздействие на учениците, извършващи противообществени прояви.

Разбира се, от изключителна стойност е реалното приложение и контрола по изпълнението на съществуващите правни норми, което ще увеличи възможностите за позитивно влияние върху развитието на децата. Училищните комисии за превенция на асоциалните прояви на учениците трябва да се превърнат в звена за подпомагане и на педагогическото ръководство по осъществяване на ранна превенция на асоциалните прояви на учениците.

Това е смисълът, според който трябва да вярваме, че няма излишни усилия за попълване на правната рамка от страна на държавата, особено когато е приложима като превенционален модел в интерес на децата.

References:

1. Kanushev, M., (2005), „Moderniyat zatvor”. S., izd. „Prosveta“.
2. Korsini, R., (1998), „Entsiklopedia psihologiya”, S., izd. „Nauka I izkustvo”.
3. Zakon za borba sreshtu protivooobshtestvenite proyavi na maloletnite I nepalnoletnite, obn., izv., br. 13 ot 14.02.1958 g.
4. Zakon za zakrila na deteto, obn., DV, br. 48 ot 13.06.2000 g.
5. Natsionalen plan za protivodeystvie na prestypnostta sred maloletni I nepalnoletni, priet ot Natsionalen savet po preventsiya na prestapnostta kym Ministerskiya syvet na R. Bylgariya, 2016 g.
6. Plan za izpylnenie na prioritetite I postigane na tselite na Natsionalniya syvet po preventsiya na prestypnostta za perioda 2016-2018 g., priet ot Natsionalen savet po preventsiyana prestypnostta kym Ministerskiya syvet na R. Bylgariya, 2016 g.
7. Statut I funktsii na uchilishtnite komisii za ravbota s detsata, priet ot Tsentralnata komisiya po Zakona za borba sreshtu protivooobshtestvenite proyavi na maloletnite I nepalnoletnite
8. Nasoki za organizatsiyata I deynostta na uchilishtnite komisii za preventsiya na protivooobshtestvenite proyavi v uchilishte, prieti ot Tsentralnata komisiya po Zakona za borba sreshtu protivooobshtestvenite proyavi na maloletnite I nepylnoletnite .